

Kulturhistorisk rapport

Udgravning ved Johndalsgård,
Svenstrup J

Bebyggelse fra bronzealderen

J.nr. ÅHM 5978 Område B

Udgravning april-maj 2018.

Rapport udfærdiget af: Thomas Rune Knudsen

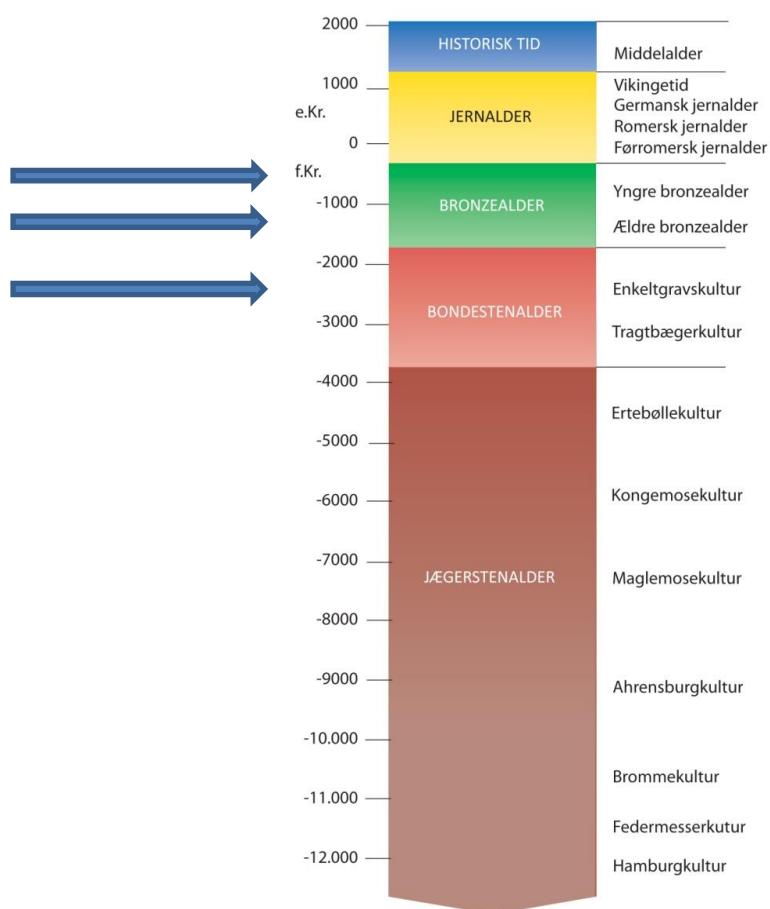
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning	2
Undersøgelsens baggrund.....	2
Lokalområdet i oldtiden.....	3
Undersøgelsens resultater	4
Kogestensgruber fra yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.)	4
Stort langhus fra bronzealderen (1500-850 f.Kr.).....	6
Gruber og fyldskifter fra bondestenalderen (2800-1700 f.Kr.)	10
Sammenfatning og perspektivering.....	11
Hvis du vil vide mere.....	12
Udgravningsdata.....	13

Indledning

De arkæologiske undersøgelser er nu afsluttet, og der er blevet gjort status over resultaterne. Fra midten af marts 2018 til begyndelsen af maj 2018 blev der udgravet et areal på 6.072 m² med oldtidsspor i form af et stort bronzealderhus, 19 kogestensgruber fra yngre bronzealder, samt et antal gruber og andre anlæg fra bondestenalderen. Under udgravningen blev der fundet bl.a. lerkarsskår fra bronzealderen og en flækkeskraber af flint fra bondestenalderen. Sammenlagt blev der hjemtaget 40 genstandsnumre, som er blevet gennemgået. Tilsammen bidrager alle informationerne til billedet af Flødal-områdets historiske udvikling fra midten af bondestenalderen til slutningen af bronzealderen (2800-500 f.Kr.).

Denne rapport giver et overordnet indblik i bopladsens karakter og opbygning og skal ses som en indgang til forståelsen af bopladsen, samt være en populær gengivelse af resultaterne fremlagt i den arkæologiske udgravningsrapport, der forefindes i museets arkiver.

Anlæg

Anlæg er en samlet betegnelse for spor efter, hvor man har gravet huller i forhistorisk tid.

Når den brune muldjord fjernes, fremstår de forhistoriske anlæg som mørke pletter i den lyse undergrundsjord. De mørke pletter er dér, hvor man har gravet huller i forhistorisk tid. Hullerne er blevet fyldt op med organisk materiale, trækulsholdig jord eller sten, og kaldes samlet for anlæg. Anlæggene kan være både stolpehuller fra stolper i huse, men de kan også være fx jordovne, brønde og grave.

Undersøgelsens baggrund

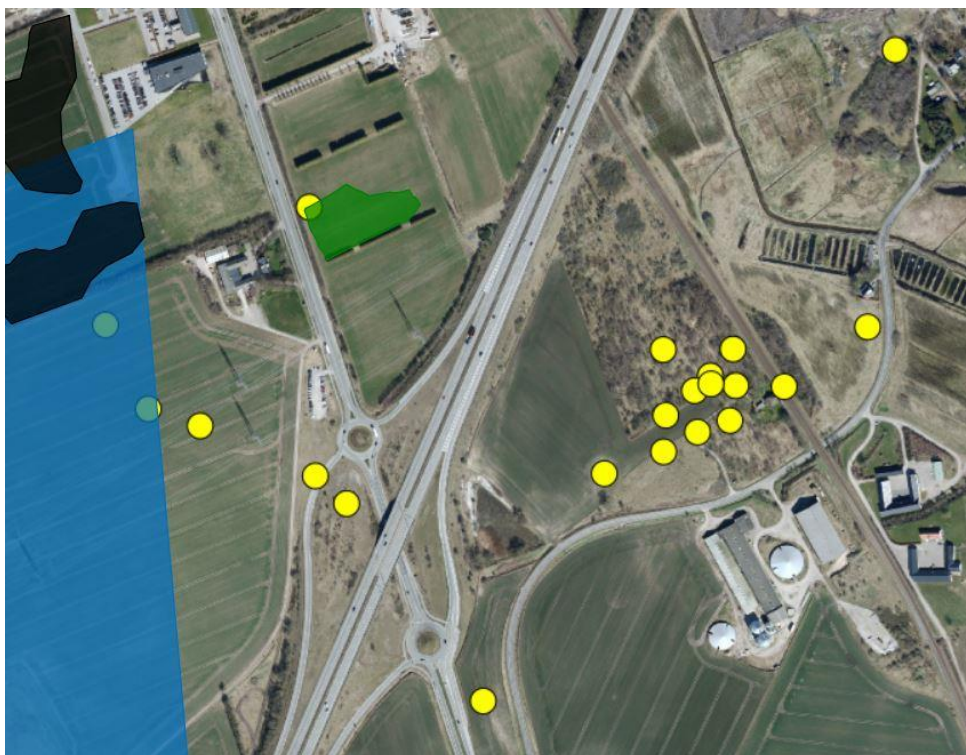
Den første arkæologiske undersøgelse skete tilbage i 2009, da området blev forundersøgt ved, at der blev lagt en serie af parallelle søgegrøfter igennem området. Her blev der set, at der var væsentlige arkæologiske anlæg, som måtte registreres, så informationen om dem kan bevares for eftertiden. Det blev så aktuelt i foråret 2018, da bygherre skulle byggemodne arealet før opførslen af en tankstation og en grillbar.

I det omkringliggende område har museet tidligere gennemført andre arkæologiske udgravninger og flere fundområder er stadig indstillet til udgravning.

Lokalområdet i oldtiden

Undersøgelsesområdet knytter sig til toppen af østsiden af et lille lokalt bakkedrag. Det omkringliggende landskab er kuperet. Østerådalens har i stenalderen været en langstrakt fjordarm.

Udgravningen ligger højt i landskabet med et godt udsyn over Østerådalens. Arealet er mellem 24 og 30 meter over havets overflade, og terrænet falder støt fra vest til øst.

Figur 1 Kort over lokalområdet. Den arkæologiske udgravning er markeret med grønt. Med gult er markeret alle de gravhøje, som oprindeligt har været i området.

Nede ved åen har der bl.a. været gode græsningsmuligheder for kvæg, mens engområderne omkring åen har været egnede til indsamlingen af høslæt. Vegetationen blev slået med le en gang om året, og indsamlet som vinterfoder til de opstaldede husdyr.

Ved Bonderup Bro var der allerede i bronzealderen en overgang over ådalen, og langs vejene var der rækker af gravhøje, som prægede landskabet. Beboerne fra det store bronzealderhus må være blevet begravet i en eller flere af gravhøjene.

Lokalområdet er indhyllet i fortidsminder. Mod nord er der tidligere udgravet hustomter og andre anlæg, som kan have været samtidig med det store antal kogestensgruber. Med andre ord, huse, som skal dateres til yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.).

Mod syd er der også flere fortidsminder. Bl.a. er der anlæg fra den mellemste del af bondestenalderen. Foruden resterne af et hus fra ældre bronzealder (1700-1100 f.Kr.).

Mod nordvest er der store arealer med fortidsminder. Bl.a. er der i efteråret 2018 udgravet adskillige langhuse fra yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.), som kan sættes i sammenhæng med kogestensgruberne på Johndalsgård. Mod nordvest er der ligeledes udgravet et stort langhus fra yngre romersk jernalder (160-375 e.Kr.) og en samling af tre grave, hvoraf den ene var en rig kvindegrav, hvor vedkommende var begravet med bl.a. en tenvægt af bronze, og en rosetfibul (en type dragtsmykke) af guld, sølv, kobber og glas.

Undersøgelsens resultater

Ved udgravningen blev der fundet et stort, treskibet langhus med spor efter væg, skillerum og muligt ildsted. Hustomten er fra den ældre halvdel til den mellemste del af bronzealderen (1500-850 f.Kr.). Hertil var der adskillige kogestensgruber fra yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.), samt lyse anlæg med flint og keramik, som daterer dem til sidste halvdel af bondestenalderen (2800-1700 f.Kr.).

Se side 1 for en tidstavle over oldtiden.

Fundene fra de tre perioder i oldtiden, der herunder er præsenteret i omvendt kronologisk rækkefølge, dvs. fra yngst til ældst.

Kogestensgruber fra yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.)

Det type anlæg, som fandtes i største antal var kogestensgruber. Sammenlagt var der 36 gruber, hvoraf 19 var kogestensgruber.

Figur 2 Foto af kogestensgrube. Bemærk det tykke lag af sort trækul i bunden.

Kogestensgruber er primitive jordovne, som tit forekommer på bopladser fra især yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.). En kogestensgrube består af en halvstor nedgravning, hvor der i bunden er et mørkt trækulslag efter det bål, der har opvarmet stenene, som var lagt i bålet. Det er så stenene, som afgiver varmen og tilbereder maden. Kødet blev pakket ind og lagt ned i gruben til de varme sten, og gruben blev dækket til med jord og græstørv.

I flere af gruberne var der lerkarskår. De skår har været med til at afgøre, hvornår kogestensgruberne sidst har været anvendt.

Kogestensgruber er et forholdsvis hyppig forekommende fortidsminde. Det tog ofte kort tid at anlægge dem, og det har ved afprøvning i nutiden vist sig, at det oftest var lettere at grave en ny madlavningsgrube end at genopgrave og udrømme en gammel grube. Derfor er det så heller ikke overraskende, at de kan findes i et forholdsvis stort antal.

De findes ofte i små klynger omkring husene i yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.), men findes også i mindre antal i de forudgående og efterfølgende perioder. Til tider er de også anlagt inde i husene i bronzealderen, men dette var ikke tilfældet ved Johndalsgård. Her fandtes de i små klynger. Kogestensgruberne indikerer, at der formentligt har været bebyggelse fra yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.) i området. Men der blev ikke fundet rester af nogle hustomter. Husene i perioden er også forholdsvis ringe funderet, så det er ikke overraskende, hvis de skulle være pløjet væk eller ødelagt dengang, der var planteskoledrift på stedet.

Kogestensgruber har i flere tilfælde også haft mere end blot en praktisk funktion. De kendes fra nogle pladser i lange rækker. Nogle gange tæt op ad gravhøjene. Andre gange i meget stort antal på store samlingspladser. Det er tænkeligt, at de indgik som madlavning ved større sociale sammenkomster og i forbindelse med bespisning med ritualer. De har i mange tilfælde været andet end et dagligdagsfænomen.

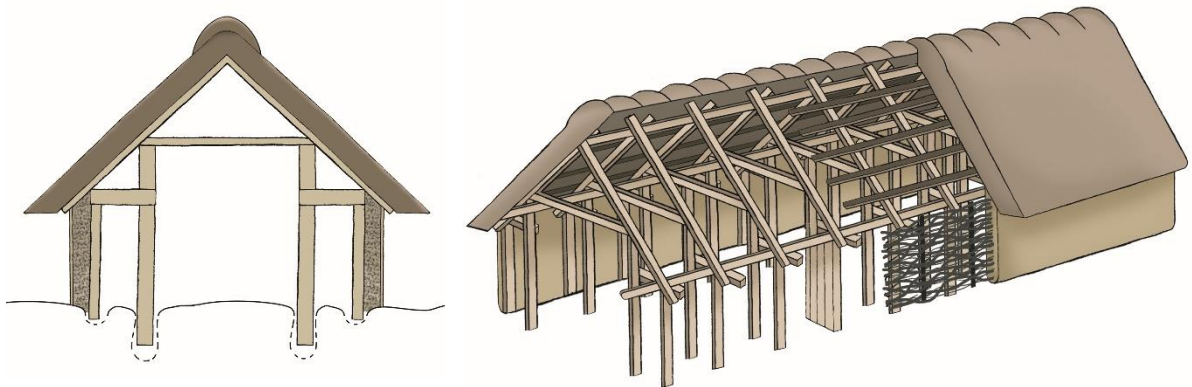
Figur 3 Lerkarsskår, som er endt i en af gruberne efter, at den ikke længere blev anvendt.

Stort langhus fra bronzealderen (1500-850 f.Kr.)

Der blev udgravet et stort, treskibet langhus fra bronzealderen. At huset var treskibet betyder, at taget var båret af to rækker svære stolper, som løb langs husets midte. I modsætning til at tagets vægt f.eks. var båret af væggene. I tværsnit kan huset opdeles i tre dele, dvs. tre skibe. Den tagbærende konstruktion bestod af seks sæt tagstolpehuller.

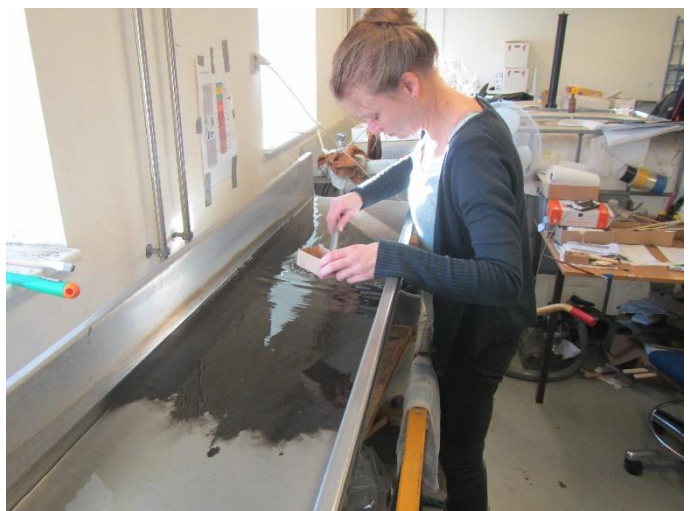
I mange tilfælde er det også kun nedgravningerne efter de tagbærende stolpehuller, som er bevaret i husene fra oldtiden. I dette tilfælde var begge vægforløb også bevaret, og der kunne ses spor efter en rumopdeling inde i huset i form af to skillerumsstolpehuller. Der var i husets centerakse også et trækulsholdigt anlæg, som sandsynligvis har været ildstedet.

At huset var et langhus betyder, at huset var aflangt, og anvendt som bl.a. bolig. I huset var boligdelen i vest, omkring ildstedet, mens der højst sandsynligt har været stald eller lignende i østenden. Dette er en typisk funktionsopdeling igennem det meste af oldtiden. Langhuse var den primære hustype i tusindvis af år fra bondestenalderen til og med vikingetiden.

Figur 4 Tværsnit igennem treskibet langhus (t.v.). Perspektivtegning af treskibet langhus (t.h.).

Huset har været forholdsvis stort med en bredde på ca. 6,5 m og en længde på ca. 20 m. Husets grundplan har været ca. 130 m². Med andre ord var husets størrelse i omegnen for et parcelhus. En stor del af husets grundplan har dog været forbeholdt andre aktiviteter end beboelse. Højst sandsynligt har der været stald i østenden. Foruden at holde husdyr har man i bronzealderen dyrket sine afgrøder, ligesom man til alle tider, har suppleret husholdningen med fiskeri, indsamling og i en begrænset omfang også jagt.

Figur 5 Flotering af jordprøver fra bronzealderhuset.

Husholdningen i bronzealderhuset lå i kort gåafstand til Østerådal (fig. 1), hvor beboerne kunne få husdyrene på græs og indsamle høslæt til vinterens fodring. Kvæg har udgjort en betragtelig del af husdyrene i bronzealderen, selvom fund som kan belyse husdyrholdet er meget spinkle. Det er derfor også sandsynligt, at det var bl.a. kvæg, som stod opstaldet i bronzealderhusets østende.

Husdyrene kunne i det store hele overvintre udenfor om vinteren, derfor er en opstaldning af husdyr en bevidst og forholdsvis tidskrævende beslutning, da disse naturligvis skulle passes og fodres. Opstaldning må derfor have haft en begrundelse. Formentligt har formålet med opstaldningen været at beskytte kvæg og andre husdyr mod tyveri og rovdyr. Men indsamlingen af gødning har også været en meget vigtig del af gårddriften. Gødningen blev brugt til at forbedre den dyrkede jord, og til tider kom der diverse husholdningsaffald med ud på markerne.

Fra stolpehullerne i huset hjemtog arkæologerne 25 jordprøver. Jordprøverne blev floteret inde på museet (fig. 5), hvilket vil sige, at jorden blev gennemrislet med vand, så de forkullede planterester flød til overfladen. Planteresterne blev så sendt til analyse. I prøverne var der trækul. Men der var også forkullede kornkerner af spelt/emmer, brødhvede og byg. Kornsorterne stemmer godt overens med fund fra andre bopladser fra både bondestenalder og bronzealder. Husholdningen i Johndalsgård har med høj sandsynlighed dyrket både spelt/emmer, brødhvede og byg. Kornsorter der er anvendt både i hverdagskosten, til festmåltider og som hovedingrediens i ølbrygning.

Figur 6 Hustomten set fra øst. Alle hullerne er et sted, hvor der har stået en stolpe, som tilsammen har udgjort huset. Det store hul i midten er, hvor ildstedet var placeret.

Figur 7 Dronefoto af bronzealderhuset. Øst er op. Vest er ned.

Gruber og fyldskifter fra bondestenalderen (2800-1700 f.Kr.)

Under udgravningen blev der også iagttaget og undersøgt flere blege anlæg (fig. 8). Formålet med anlæggene er ikke blevet afgjort, men pga. fund af lerkarsskår og flintgenstande, har det været muligt, at datere dem til bondestenalderen (2800-1700 f.Kr.).

Flintgenstande er forholdsvis almindelige genstande fra oldtiden, da de er ofte kan klare mange tusinde år i jorden og stadigvæk være i god stand. Til tider sågar stadigvæk skarpe.

Figur 8 Blegt fyldskifte med flint i overfladen.

Figur 9 Flækkeskraber fra et af de blege anlæg. En skraber kan f.eks. være anvendt til skindbearbejdning.

Sammenfatning og perspektivering

Visse dele af bronzealderen er forholdsvis velbelyst. Men dagligdagen i bronzealderen er et af de områder, hvor der fortsat er meget ny viden at hente. Johndalsgård-udgravningen er et væsentlig bidrag i forståelsen af oldtiden i almindelighed og bronzealderen i Himmerland, og især i Svenstrup, i særdeleshed.

Pladsen står dog ikke alene, men indgår i et rigt kulturlandskab med fund fra det meste af oldtiden. Og det er da også i sammenspil med de omkringliggende pladser, at resultaterne for alvor er betydningsfulde. Flødalen har fund fra midten af bondestenalderen og frem til vikingetiden - en periode på adskillige tusinde år. Dette store tidspænd gør området til et nærliggende sted at belyse bebyggelsesudviklingen i oldtiden.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker.

Danmarks Oldtid, Bronzealder 2.000-500 f.Kr., af Jørgen Jensen, 2002, Gyldendal.

Udgravningsdata

Johndalsgård, Svenstrup J

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 5978 Område B
- Fund & Fortidsminder: 12.05.10. sb 88
- Kulturstyrelsen jnr. 17/01744
- Bygherre: Kurt Aabo Sørensen
- Undersøgt areal: 6.072 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Thomas Rune Knudsen
 - Arkæolog Michelle Wølche Staffe
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

